

SYNKRITICIZMUS A KAPITALIZMUS

ADAM BALUŠÍK

1. Synkriticizmus a filozofia

Všeobecný princíp synkriticizmu – filozofie konkordancie znie: splietanie materiálnych alebo duchovných útvarov alebo procesov, pri ktorom sa zachováva svojskosť každého z nich ([1], 8). Inakosť, ktorá je zároveň priáním inakosti každému a každého.

Oproti diakritickému prístupu rozdielnosti v zmysle nemožnosti vytvorenia spojitého, mierumilovného celku – diakríza rozlišuje a povoláva do boja: Lyotardova *différence* je jednoznačne určená nemožnosťou vyhnúť sa konfliktom a nemožnosťou univerzálneho diskurzívneho žánru, ktorý by dokázal riešiť vzniknuté konflikty ([2], 20-21), Derridova *différance* nijakú spojitosť ani len nepredpokladá; synkriticizmus postuluje pojem synkrízy – charakterizujúc ju ako „(...) *logos* vymeriavajúci rytmus diania sveta a človeka a základná (hoci dlho zabudnutá) podmienka možnosti jeho poznania“ ([1], 9). Nemožno si nevšimnúť istý „metajazykový“ postulát synkrízy. Oproti bezútešnému a chaotickému mračnu Lyotardovej *différence*, oproti rozdielnosti-rozdialnosti Derridovej *différance*, pokúša sa synkríza o zmyslupnosť, vymedzenosť a viac-menej zrejmu pozíciu objektivity. Táto pozícia však nikdy nemôže byť odtrhnutá od istých morálnych hľadísk – jednak z nejakých takýchto postojov vychádza, jednak smeruje k istému už-aj-morálnemu postulátu – ktorým je konkordancia. Otázka je, či takýto nevyhnutný obsah – teda morálny – predstavuje pre pokus o vytvorenie filozofickej koncepcie naozaj problém, ktorý by filozof mal riešiť?!

Synkriticizmus celkom jednoznačne schádza schodiskom dejín filozofie až k samotným jej základom – synkriticizmus je nereduktívnym usúvzťažňovaním ([1], 9). A keďže jednou zo základných téz synkriticizmu je zmyslupnosť ([1], 12), nemožno nehovoriť o apriórnom postuláte istých metafyzických princípov. Treba si však uvedomiť, že tento – hoci len zdanlivý, pretože stále nechceme rozumieť pojmu postmodernistický – rozdiel medzi synkriticizmom a postmodernizmom, predstavuje pokus o nastolenie samotnej zmyslupnosti v ne-zmyselnom svete. Je celkom zřejmé, že takýto pokus si vyžaduje zaujatie konkrétneho stanoviska, kľúčového, nultého bodu, odkiaľ vychádza a na ktorom stojí.

Pokiaľ sa filozofia, tak ako filozofiu ako produkt gréckeho myslenia chápeme, pokúša o uchopovanie istej celostnosti – úplnosti univerza – prepojenosti a dôležitosti všetkých prvkov tvoriacich celok – potom synkriticizmus predstavuje pozoruhodný príspevok a možnosť, ako filozofovať.

Uvedomovanie si rozdielností, zdanlivých protikladov, ktoré hrajú úlohu v *logom* riadenom a vymedzenom univerze, nie je protirečivým, skôr sa približuje tomu ideálu, ktorý by sme mohli nazvať ľudským: desatoro synkriticizmu je *de facto* desatorom ľudskosti ([1], 12). Z hľadiska tejto antropologickej nevyhnutnosti je koncepcia synkriticizmu rovnocennou s akýmkoľvek iným filozofickým systémom. Je teda legitímnou alternatívou.

Skutočným problémom pre filozofickú kritiku synkriticizmu potom nie je určovanie a vyzývanie k jeho konzistentnosti, neprotirečivosti, či pragmatizmu voči nášmu súčasnému mysleniu. Skôr nás nabáda prehodnotiť toto naše myslenie ako nie-celkom-v-poriadku vzhľadom k pozíciám synkriticizmu: sme to my, kto sa má podriadiť kritickému prehodnoteniu.

Ak totiž filozofická tradícia pramení v myslení gréckom, potom súčasná filozofia a filozofovanie, pokiaľ by chcelo zostať verné tejto tradícii, by pravdepodobne muselo byť synkritické: statický obraz našej súčasnej predstavy o spojitosti sveta je možné nahradiť oným plynutím, Herakleitovským *panta rei* – premenlivosť jednotlivých zložiek sveta, ten chaotický pohyb a zdanlivá nezmyselnosť, sú v skutočnosti prejavom istého jednotiaceho princípu univerzálnej jednoty. „Rieka teda môže slúžiť ako obraz rovnováhy konštitutívnych zložiek vo svete. Skala, hora alebo stôl sú samozrejme dočasne statické a zotrávajú možno v tomto stave ešte dlhú dobu; to, čo má z hľadiska Herakleitovej teórie vyváženej reakcie a sváru význam, je skutočnosť, že sa každý z týchto predmetov musí *nakoniec* zmeniť, a prispieť tak k udržaniu konštitutívnych zložiek sveta v chode“ ([3], 254). Takto možno pochopiť transcenciu, ktorá je základným kameňom synkriticizmu.

2. Udalosť

Ireverzibilita udalosti sa nestráca v nenávratne chaotickej ne-zmyselnosti sveta, ale je možnosťou na kultiváciu ([1], 10). Kultivácia je potom špecifickým odkazom na fenomén kultúry. Synkriticizmus tu nielen, že nadväzuje na isté poňatie udalosti ako nenávratnej a neopakovateľnej skúsenosti, s ktorou sa môžeme stretnúť napr. u Bergsona, či Deleuza, naviac postuluje isté doznievanie, ktoré každá konkrétna udalosť zanecháva.

Na druhú stranu: postuluje problém ne-udalosti. Udalosťou môžeme chápať aj skutočnosť, ktorá sa neodohrala: stojíme na pozícii rozhodnutia sa medzi uskutočnením a neuskutočnením istej udalosti a obe tieto pozície majú rovnaký ontologický charakter.

Rozhodnutie za nás neurobí nikto druhý. Nikto iný nepreberá zodpovednosť za naše rozhodnutie.

Tento princíp nie je nepodobný jednej z možných interpretácií Nietzscheho motívu večného návratu ([4], 114-116), podľa ktorej každý jeden okamih je večnosťou: práve naše rozhodnutie, naše vnímanie každej udalosti a reakcia na túto udalosť, sa stávajú večnosťou. Každá jedna udalosť je zážitkom, okamihom (synkriticisticky: mihom), ktorý je zapísaný do večnosti univerza, nezvratný a hotový – čo okrem iného znamená, z pozícií morálky jeho neodvolateľnosť, neodčiniteľnosť, zodpovednosť za udalosť až naveky. Nietzscheho poňatie udalosti potom implikuje synkriticistické poňatie udalosti: „[r]ovnako implikuje skutočnosť, že nijaký moment nie je dôležitejší, ako ten prítomný, v ktorom má jedinec možnosť urobiť aktívne rozhodnutia, ktoré ovplyvnia charakter celku“ ([5], 386).

Synkriticizmus nie je filozofiou návratov, ani futurologickou disciplínou poukazujúcou na možné budúcnosť. Namiesto toho – a tým sa jeho príťažlivosť stupňuje – je filozofiou terajška, filozofiou okamihu (mihu), konkrétnej udalosti a okamihu-večnosti. Ak z toho vyplýva istá požiadavka úpravy slov, potreba vytvárať nové slová a nové spôsoby, ako o predmete filozofie synkriticizmu hovoriť, je to znamením, že synkriticizmus predstavuje plodnú pôdu pre to, čo napríklad Deleuze s Guattarim pokladajú za prvoradú úlohu filozofov – vytváranie pojmov.

3. Synkriticizmus a náboženstvo

Desať téz synkriticizmu ([1], 12) by mohlo, pri povrchnom pochopení, evokovať určitú podobnosť napríklad s desiatimi prikázaniami židovského (resp. kresťanského) náboženstva. Treba si však uvedomiť, že oproti imperatívnym postulátom Mojžišovho desatora, tézy synkriticizmu predstavujú určitú systematickú výstavbu smerujúcu k transcencii jednotlivca, ako aj spoločnosti, v ktorej jednotlivec predstavuje istú individuálnu, hotovú a suverénnu súčasť.

V skutočnosti, ak sa synkriticizmus pokladá za „filozofiu a spôsob života“ ([1], 7), evokuje tu isté predstavy, ktoré sú spájané s náboženstvom.

Pri pochopení náboženstva takého, aké je v súčasnej spoločnosti: teda ako inštitucionalizovaného komplexu nariadení a imperatívov, potom nie je možné synkriticizmus obviňovať z toho, že je náboženstvom.

Synkriticizmus totiž zároveň aj presahuje, aj nepresahuje individuálnu úroveň. Neberie individuú jeho možnosť voľby, nevyzýva ho nasledovať nejaký ideál: pokiaľ týmto ideálom nechápeme dané individuum osebe. Iste, konkrétna otázka by mohla znieť: nebola by táto filozofia v skutočnosti náboženstvom, pokiaľ by sme náboženstvo nechápali v jeho zvlgarizovanej a zinštitucionalizovanej podobe?

Synkriticizmus nepostuluje boha. Nepostuluje univerzálny princíp oddelený od skúsenosti života individua a spoločnosti. Do istej miery antropologizuje a antropocentrizuje, ale nenárokuje si nijakú metafyzickú transcenciu nadriadenú ľudskej spoločnosti ako to primárne.

Celá kritika z pozície podozrievania synkriticizmu ako náboženského diskurzu by bola opodstatnená iba do tej miery, do akej by dokázala synkriticizmus prirovnať napríklad k podobným tendenciám, aké sa nachádzajú v Comtovej koncepcii Náboženstva humanity ([6], 103).

Procesuálna a individuálna povaha synkriticizmu však *de facto* popiera akékoľvek možnosti stať sa náboženstvom.

4. Synkriticizmus a kapitalizmus

Kapitalizmus je nivelizujúci. Každý prejav jedinečnosti, každý prejav výnimočnosti, nezvyčajnosti a originality je suspendovaný a zdegenerovaný na bipolaritu pozícií: na pozíciu bezhodnoty (v prípade, že neprodukuje zisk) alebo hodnoty (v prípade, že zisk produkuje). Samostatnosť a individuálne myslenie je vyhovujúce iba do tej miery, do akej nepredstavuje nebezpečenstvo pre všadeprítomný trh a konzum. Kapitalistická filozofia je konzum. Kapitalistická veda je konzum. Produkcia uspokojujúca objednaný dopyt.

V takomto spôsobe myslenia – ak ešte filozof vôbec o myslení môže hovoriť bez toho, aby nepodvádzal samého seba – je prvým momentom, na ktorý v prirovnaní k synkriticizmu treba upozorniť, istá chorobná socialistickosť kapitalistického myslenia. Všetci sú si rovní v myslení, všetci sú schopní pochopiť všetko, všetkých je možné zaradiť do rovnakej škály. Synkriticizmus ako filozofia inakosti a srdečného priania inakosti nemôže vyhovovať kapitalistickému spôsobu myslenia, pre ktoré je rozhodujúcim fenoménom fenomén peňazí a kapitálu.

Jednoducho: v spoločnosti, ktorá je fašistická, fetišistická a závislá na produkcii zisku, synkriticizmus nemôže nájsť svoje miesto. Tento prvý postreh je dôležitý. Ukazuje na isté pôsobenie, ktoré zvonka napadá koncepciu filozofie konkordancie ako utópiu – kritici hovoria: „Veď preda neveríte tomu, že povaha človeka je niečomu takému naklonená!“ (prvý – povedzme vonkajší mýtus) - a zároveň ukazuje na omyl synkriticizmu ako filozofie, ktorá sa pokúša s kapitalistickým myslením o komunikáciu a spoluprácu (to je druhý – vnútorný mýtus).

4.1 Vonkajší mýtus

Analytická filozofia, ktorá je prvou originálnou koncepciou kapitalistického spôsobu myslenia vo filozofii, urobila rozhodujúci krok vo chvíli, kedy ekonomickosť myslenia postavila na piedestál ako rozhodujúci problém (to, čo ona nazýva „problém jazyka“). Nebola to oná zdanlivá jednoznačnosť a empirickosť vedeckého diskurzu, ako by sme sa radi domnievali. Bolo to práve skresanie filozofického jazyka: filozof sa musí vyjadrovať „stručne a jasne“, pretože „čas sú peniaze“.

Celý filozofický diskurz sa tým pádom podriaďuje potrebe ekonomického postulátu myslenia. Nie je možné robiť filozofiu, ktorá sa pokúša zavádzať nové pojmy, filozofiu, ktorá nedajbože nedostatočne osvetľuje svoje pojmy, ba dokonca vyzýva na individuálne a slobodné čítanie a prežívanie svojich textov. Filozofia umožňujúca pluralitu významov, filozofia nenárokujúca si striktnosť pojmového a interpretačného repertoáru – akou je filozofia konkordancie, musí nevyhnutne naraziť na odpor z pozícií tohto zdanlivo vedeckého a objektívneho (v skutočnosti čisto kapitalistického) filozofovania.

Je nad slnko jasnejšie, že problém v tomto prípade nestojí na strane synkriticizmu. Pretože – filozofia konkordancie sa môže všemožne usilovať o naplnenie svojho programu, teda o uznanie inakosti a o radosť z tejto inakosti. Akonáhle proti nej stojí kapitalistický konzumný filozofický systém nárokujúci si svoju nespochybniteľnosť a objektivnosť, synkriticizmus bude „vyvrátený“. Nesmieme sa mýliť: slabosť synkriticizmu nie je v nejakej logickej nekonzistentnosti, ani v nijakej empirickej verifikovateľnosti, skutočný problém synkriticizmu je v jeho ľudskosti. Presne v tom fenoméne individuálneho filozofična, ktoré bolo vlastné gréckym filozofom, rovnako ako všetkým velikánom filozofie! A táto ľudskosť v odľudštenom svete kapitalizmu nemá miesto.

Hovoríme tu teda a iba o mocenskom vplyve, ktorý synkriticizmus degraduje do pozície akéhosi bizarného spôsobu filozofovania. Dejiny filozofie nám však hovoria jasne: to, čo sa

neskôr ukázalo byť filozofickým prínosom, takmer bez výnimky počas svojho vzniku nebolo pokladané za dôležité (v horších prípadoch takéto myslenie bolo degradované, odsúvané a prehliadané prevládajúcim diskurzom). Z tohto pohľadu teda môžeme hovoriť takmer s istotou: synkriticizmus je dôležitou filozofickou koncepciou, ktorú treba skúmať.

4.2 Vnútorový mýtus

Dôležitou otázkou pre synkriticizmus ako filozofickú koncepciu je otázka: do akej miery dokáže popierať sám seba a prispôbovať sa zažitému spôsobu kapitalistického myslenia? Na jednej strane si uvedomujeme poslanie filozofie konkordancie: je otvorená, je srdečná, je ľudská, ponúka sa bez ohľadu na to, či ju niekto prijme alebo odmietne. Na strane druhej však cítime istú neúprimnosť. To vo chvíli, kedy začne s akousi vedeckou vážnosťou samú seba príliš akademizovať. Iste – univerzitná pôda by mala poskytovať rovnaký priestor pre všetky filozofické koncepcie.

Z iného uhla pohľadu – filozofia synkriticizmu nemôže očakávať, že sa zmesť do pojmového aparátu prijímaných a uznávaných koncepcií, že dokáže fungovať rovnako, ako iné filozofické systémy. Osudom nových myšlienok býva, že nie sú pochopiteľné. Filozofia konkordancie sa na jednej strane pokúša prezentovať v zaužívaných rámcoch a pojmoch, inak by asi nemohla, na druhú stranu však do istej miery ide sama proti sebe. Azda neočakáva, že bude prijatá? Azda bude robiť ústupky kapitalistickému mysleniu až do chvíle, kedy sa stane neškodným filozofickým slovičkárením, ktoré na jednej strane takzvané akademické authority prijímú, ale na strane druhej stratí svoje čaro a svoju vlastnú inakosť, ktorá sa vymyká nivelizácii vlastnej kapitalistickej kontrolnej spoločnosti ([7], 187-202).

Paradoxne, je to práve tento vnútorový mýtus – vlastný samému synkriticizmu, ktorý koncepciu filozofie konkordancie ohrozuje najviac. Do akej miery je ochotná vzdať sa ľudskosti na úkor akademickej korektnosti kapitalistickej vedy? Do akej miery preberá pojmoslovia zdanlivých vied, ako psychológia a psychiatria, ktoré sú v skutočnosti nástrojmi na ovládanie práve iných a inak uvažujúcich? Do akej miery sa odvoláva na produkty kapitalistickej vedy?

Synkriticizmus pravdepodobne bude musieť zísť o jedno poschodie svojej budovy nižšie a opäť znova sa popasovať s otázkami, ktoré sa zdanlivo ponúkajú nedotknuteľné samé osebe, ale v skutočnosti sú konštruktmi toho-oného spôsobu kapitalistického myslenia súčasnej spoločnosti. Sú to problémy bytia, stávania, ale predovšetkým pojmy autenticity, normálnosti, subjektu a transcencie.

Nech je však istým zadost'učinením pokus synkriticizmu komunikovať s otázkami takých myšlienkových a filozofických koncepcií, ktoré ešte neboli definitívne zomleté mlynskými kolesami neviditeľnej ruky kapitalizmu: budhizmus, resp. zen, či zázračný svet kvantovej mechaniky. Hravá a neprekonateľná tvorivosť predloženej filozofickej koncepcie spojená s presahom do jednotlivého konkrétneho života s poslaním tento život rozvíjať a kultivovať.

Čo môže byť väčším protipostojom ku kapitalistickému konzumu, ktorým sme utláčaní z každej strany? Čo môže byť väčším oponentom uzurpátorského a vypočítavého myslenia, ktoré za pretvárkou plurality a rôznosti pomaly buduje možno ten najsilnejší a najtvrdší totalitarizmus myslenia, aký kedy v ľudských dejinách uzrel svetlo sveta, ako práve filozofická koncepcia hlásajúca ľudské hodnoty a lásku k inakosti druhých, dokonca šťastie a radosť?

Čo dnes, v týchto chmúrnych časoch myslenia, môže byť väčšmi filozofiou ako práve filozofia konkordancie?

Literatúra:

- [1] PIAČEK, J.: Synkriticizmus- filozofia konkordancie. Bratislava 2002.
- [2] LYOTARD, J.-F.: Rozepře. Praha, FILOSOFIA, 1998.
- [3] KIRK, G.S., RAVEN, J.E., SCHOFIELD, M.: Předsókratovští filosofové. Praha, OIKOYMENH, 2004.
- [4] RÖD, W.: Friedrich Nietzsche, in: THURNHER, R., RÖD, W., SCHMIDINGER, H.: Philosophie 19. a 20. století III. Praha, OIKOYMENH, 2009, s. 75 – 146.
- [5] HIGGINS, K.: Nietzsche, in: The Penguin Dictionary of Philosophy (ed. THOMAS MAUTNER, Th.). London, PENGUIN BOOKS, 2002, s. 385 – 388.
- [6] MAUTNER, Th.: Comte, in: The Penguin Dictionary of Philosophy (ed. THOMAS MAUTNER, Th.). London, PENGUIN BOOKS, 2002, s. 102-103.
- [7] DELEUZE, G.: Rokovania. Bratislava, ARCHA 1998.